

EVALUAREA IMPACTULUI INVESTIȚIILOR STRĂINE DIRECTE ASUPRA ECONOMIILOR-GAZDĂ

Victoria ȚĂRUȘ

Catedra Teoria Economică și Metodologia Cercetării

Foreign direct investment constitutes a modality which compensates some deficiencies of local markets and makes their integration in the process of economic globalization more efficient. It is important to study the impediment of foreign direct investment in the local economy. The attracting of the foreign direct investment is a priority which is recovering regardless of the level of development of all countries of the world.

Investițiile străine directe constituie o modalitate de a compensa anumite deficiențe ale piețelor locale și de a accelera transformarea economiilor și integrarea lor mai eficientă în procesul de globalizare economică.

Efectele investițiilor străine directe asupra economiilor-gazdă nu sunt întotdeauna prea ușor de cuantificat. Totodată, nu se pot face aprecieri cu privire la impactul preponderent pozitiv sau negativ al investițiilor străine directe asupra economiilor-gazdă înainte de obținerea primelor rezultate economice ale investiției respective. În cele mai dese cazuri, raportul dintre efectele pozitive și cele negative rezultate în urma implementării unei investiții într-un mediu extern depinde de strategiile adoptate de firmele investitoare, de caracteristicile și particularitățile mediului de afaceri, inclusiv ale politicii economice a țării receptoare de investiții străine directe.

În analiza impactului investițiilor străine directe asupra unei economii-gazdă plecăm de la faptul că decizia investițională externă este o opțiune preponderent microeconomică care aparține firmelor investitoare. În strategiile de internaționalizare a activităților lor, corporațiile ce acționează transfrontalier se bazează pe un ansamblu de variabile cuprinse în avantajele de proprietate, de internalizare și de localizare.

✓ *Avantajele de proprietate (sau de competitivitate) ale firmei investitoare* reprezintă o primă condiție a investițiilor străine directe. Aceste avantaje se pot manifesta pe următoarele planuri:

– păstrarea avantajului indus de diferențierea produselor oferite, menținerea calității și a reputației produselor; în acest sens, firma investitoare are posibilitatea de a-și spori volumul producției, de a o diversifica și de a prezenta pe piață o ofertă diferențiată de cea a concurenților; de asemenea, poate fi vorba și de necesitatea firmei investitoare de a-și valorifica capacitatea concurențială bazată pe renumele, know-how-ul sau marca sa;

– posibilitatea adoptării strategiei de gamă (sortimentală); în acest caz este vorba de posibilitatea diversificării sortimentale pe baza debușeului creat de investiția directă externă;

– posibilitatea adoptării unei strategii de scară și a unei specializări foarte pronunțate; prin adoptarea acestei strategii, conferite de investiția directă externă, este evidentă posibilitatea reducerii costurilor unitare.

✓ *Avantajul de internalizare al firmelor* rezultă din analiza alternativelor de valorificare a avantajelor de competitivitate ale firmelor în diferite medii de implantare sau pe diferite piețe externe.

✓ *Avantajul de localizare al țării-gazdă.* Prin evaluarea factorilor de localizare, investitorii străini urmăresc în principal accesul la piața țării-gazdă și creșterea eficienței activității acestora prin valorificarea unor factori de producție locali sau prin integrarea anumitor activități economice în structurile productive interne ale firmei. În ultimii ani, printre factorii de localizare avuți în vedere cu prioritate de investitorii strategici se numără: proximitatea față de sursele de aprovizionare și față de clientelă, inclusiv față de servicii specializate, dimensiunea pieței și potențialul ei, disponibilitățile forței de muncă și calitatea acesteia, costul forței de muncă, facilități de transport și telecomunicații, factorii culturali, sociali și de comunicare lingvistică, reglementările naționale privind activitatea tranzacțională etc. Factorii de localizare reprezintă o categorie de variabile ale procesului investițional ce contează în luarea deciziei numai în condițiile în care există avantaje de proprietate și de internalizare.

În ceea ce privește orientarea fluxurilor de investiții străine directe la nivel mondial și a structurii activelor productive controlate în afara spațiilor naționale de implantare, statisticele internaționale relevă faptul că fluxurile de investiții străine directe se orientează către mediile economice care le permit operarea în condiții de profitabilitate.

Dinamica accelerată comparativ cu producția și exporturile mondiale reprezintă cea mai evidentă trăsătură a fluxurilor de investiții străine directe. Această dinamică, considerată un adevărat motor al procesului de globalizare, a fost impulsionată, printre alți factori, și de liberalizarea regimurilor naționale în materie de investiții străine directe, de tendința de eliminare a restricțiilor din calea acestor fluxuri la nivelul tuturor țărilor lumii, indiferent de nivelul lor de dezvoltare economică, de formularea unor politici active de atragere, în cadrul cărora țara receptoare își sporește implicarea și capacitatea de modelare a fluxurilor de investiții străine directe.

Analiza efectelor investițiilor străine și ale activității marilor firme asupra economiilor-gază reprezintă o problemă deosebit de complexă. Mișcarea internațională a capitalului contribuie la sporirea bunăstării globale, prin generarea unei creșteri a competitivității. În ceea ce privește însă repartizarea acestui spor de competitivitate între corporațiile transnaționale, ca principali agenți emitenți ai investițiilor străine, și economiile receptoare se impun o serie de discuții. Această repartizare depinde de strategiile adoptate de firmele investitoare, de caracteristicile și particularitățile climatului macroeconomic în care ele operează, inclusiv ale politicilor economice generale și specifice ale țării receptoare de investiții străine directe.

În general, se afirmă că multe economii sunt dependente de activitățile corporațiilor transnaționale, în calitatea acestora de furnizori de resurse de capital, de management și marketing performant, de intermediari către accesul la piețe externe, de generatori de resurse valutare, de noi locuri de muncă și creșterea nivelului de pregătire profesională a forței de muncă, precum și de introducerea unui spirit antreprenorial. Numeroase studii empirice în materie au demonstrat ca nu se pot face aprecieri definitive cu privire la caracterul pozitiv sau negativ al impactului activității corporațiilor transnaționale asupra bunăstării economice a țării receptoare. Pot exista numai evaluări ale unor situații concrete, definite prin parametri ce țin de firma investitoare (cum ar fi natura și soliditatea avantajelor de competitivitate, strategia și obiectivele firmei, capacitatea sa de a internaliza avantajele de proprietate) și de economia receptoare (mediul economic, sistemul economic, setul de politici guvernamentale, stadiul de dezvoltare economico-socială). În funcție de acești parametri, efectele pot fi pozitive sau negative, mai mult sau mai puțin intense, în condițiile în care entitățile implicate au naturi și obiective diferite. Astfel, corporațiile transnaționale urmăresc un număr restrâns de obiective economice particulare, cum ar fi asigurarea și valorificarea puterii lor concurențiale la scară globală pentru obținerea de profituri, în vreme ce economiile-gază urmăresc, în egală măsură, obiective economice cu caracter general, cum ar fi: accelerarea creșterii produsului intern brut, dar și obiective cu caracter strategic, cum ar fi realizarea unei anumite distribuții a veniturilor, a unui anumit tip de dezvoltare tehnologică, dezvoltarea regională, păstrarea identității culturale, protejarea mediului înconjurător etc. În conformitate cu mixul de obiective pe care economiile-gază caută să le realizeze, aportul potențial al corporațiilor transnaționale va fi judecat și evaluat în mod diferit. În consecință, fiecare țară are o poziție unică în calitatea sa de receptor de investiții străine directe și, în consecință, își dezvoltă propria sa politică specifică față de capitalul străin.

Astfel, o primă condiție a creșterii probabilității de obținere a unor efecte pozitive prin investiții străine directe este conturarea clară a intereselor specifice ale țărilor receptoare cu privire la locul acordat investițiilor străine directe în procesul de dezvoltare, interese reflectate și slujite prin politici coerente în materie. În esență, acestea din urmă pot fi de două tipuri: pasive sau active. *Politicile investiționale pasive* reprezintă modelul clasic al „așteptării investitorilor străini”, fără a se avea în vedere o orientare sectorială sau regională a acestora, creându-se cel mult un mediu stimulat în termeni generali pentru respectivii investitori. *Politicile active*, apreciate de unii specialiști drept agresive, de atragere a anumitor tipuri de investiții străine directe sau orientate către anumite domenii, regiuni, sunt considerate ca fiind oportune pentru dezvoltarea anumitor ramuri industriale sau anumitor regiuni. În această situație, inițiativa declanșării negocierilor aparține țărilor receptoare, care formulează și inițiază proiecte investiționale, pe care ulterior, prin intermediul agențiilor specializate de promovare a investițiilor străine directe, le fac cunoscute firmelor străine, fiind identificate ca potențial interesate în respectivele proiecte.

În ultimul deceniu, alături de aceste politici naționale în materie de investiții străine s-a manifestat o evoluție reală spre liberalizarea politicilor naționale față de fluxurile de investiții străine directe și o intensificare a concurenței pentru atragerea acestora, în condițiile în care oferta de capital este mai mică decât cererea.

Încercarea de a atrage fluxuri sporite de investiții străine directe este o prioritate regăsită la nivelul tuturor țărilor lumii, indiferent de nivelul lor de dezvoltare. Această atitudine are explicații complexe, legate de procesele intense de globalizare din lumea contemporană, de opțiunea tot mai evidentă pentru mecanismele de piață și sistemele economice deschise, de multiplicarea centrelor de putere economică pe plan mondial.

În continuare prezentăm tipurile de efecte potențiale ale investițiilor străine directe asupra economiilor-gazdă.

Rolul firmelor cu capital străin în generarea de resurse productive. Prin investiții străine directe se realizează un transfer de resurse productive, capital, tehnologie, competențe organizaționale și manageriale dinspre firma investitoare către economia-gazdă, cu efecte potențial benefice asupra sectorului industrial al acesteia din urmă. Prin prisma transferului de resurse, investițiile străine directe au un impact pozitiv în sensul restructurării, cu condiția ca interacțiunea dintre resursele productive transferate și economia națională de implantare să fie caracterizată prin difuzare și absorbție. Transferul de tehnologie generează efecte pozitive, de antrenare în economia-gazdă, printr-o difuzare susținută la nivelul firmelor locale și prin asimilarea de către acestea a respectivei tehnologii. Șansele pentru ca această potențialitate să se materializeze sunt mai mari dacă, prin politica activă, despre care vorbeam mai sus, sunt atrase și încurajate investițiile străine directe în domeniile pentru care există în țara receptoare compatibilități și posibilități de însușire, difuzare și valorificare a respectivelor tehnologii. Astfel, există riscul, confirmat de realitate, ca unele investiții străine directe să degenereze în enclave tehnologice (fără a se înțelege prin aceasta că nu pot exista transferuri de tehnologie benefice și în afara unei astfel de politici a țării receptoare). În acest context menționăm și faptul că, în cazul anumitor tehnologii (dintre cele mai noi sau dintre cele care produc mutații radicale într-un anumit domeniu), investiția directă care permite utilizarea respectivei tehnologii în cadrul structurilor de proprietate ale firmei constituie singura modalitate de transfer în alte spații economice. Transferul de competențe manageriale și organizaționale reprezintă o altă componentă importantă a pachetului investițional pentru țările-gazdă, aceste aspecte fiind decisive pentru punerea în valoare a factorilor de producție existenți în plan local. Deși este un indicator mai greu de cuantificat, transferul experienței și pregătirii manageriale, al metodelor moderne de calificare a forței de muncă reprezintă un important beneficiu al economiilor-gazdă în urma investițiilor străine directe. Cunoscută mai ales ca o componentă calitativă a investițiilor străine directe și având în vedere lipsa datelor statistice, transferul „tehnologiilor soft” nu poate fi evaluat decât prin analize empirice.

Efectele activității corporațiilor transnaționale asupra activității firmelor autohtone. În primul rând, prin intermediul unei investiții străine directe este posibilă intrarea pe piață a unui nou actor economic. Acest lucru generează o serie de modificări în raporturile concurențiale din ramura respectivă, precum și în raporturile de colaborare cu firmele din ramurile situate în amonte (furnizori) sau în aval (beneficiari) față de domeniul de implantare.

Prezența unei firme străine puternice pe piața locală, mai ales în cazurile în care investițiile străine directe vizează producția și desfacerea pe piața internă, poate să însemne înlăturarea de pe piață a firmelor locale care nu fac față concurenței, dar, în același timp, poate să contribuie la stimularea acestora în a le determina să caute noi surse de competitivitate.

Pentru furnizori, ca, de altfel, și pentru beneficiari, investițiile străine directe pot să creeze noi oportunități de afaceri, să încurajeze dezvoltarea și inovarea la nivelul respectivelor segmente. În acest plan al efectelor investițiilor străine directe asupra firmelor concurente sau partenere lucrurile sunt mai nuanțate și mai complexe, criteriile de judecată, respectiv, opțiunile de politică economică, în general, și cele de politică industrială, în special, fiind deosebit de importante.

Dacă, spre exemplu, obiectivul urmărit este dezvoltarea puternică a firmelor naționale dintr-o anumită ramură, impactul investițiilor străine directe poate fi negativ, prin forța concurențială a firmelor străine previzibil mai mare firmele naționale fiind eliminate de pe piață. Dacă, însă, printre obiectivele politicii economice se înscrie și cel de satisfacere a cerințelor consumatorilor unei anumite categorii de produse, atunci activitatea firmelor străine poate fi apreciată drept pozitivă, chiar în detrimentul celor locale.

În cazul în care într-un astfel de tablou introducem și relațiile cu firmele locale partenere, pe verticală – situate în amonte sau în aval față de ramura în cauză – situațiile se pot dovedi și mai complexe, deoarece, chiar cu prețul eliminării concurenților locali, pe orizontală, eventuala stimulare a firmelor locale furnizoare sau beneficiare, pe verticală, poate să conducă la dezvoltarea unor noi nuclee de competență, de activități economice competitive. De altfel, acordarea unui rol de ferment inițial investițiilor străine directe, urmată de stimularea suplimentară de către statul-gazdă a firmelor naționale situate în amonte sau în aval față de activitatea economică în care s-a realizat investiția constituie o formă de redefinire a avantajelor concurențiale ale unei țări.

Acesta reprezintă un motiv pentru care despre efectele investițiilor străine directe asupra structurilor productive locale ca fiind bune sau rele trebuie să se judece în cadrul unui set de opțiuni, principii, obiective, în

funcție de care țara-gazdă însăși să poată acționa direcționat pentru atragerea și orientarea investițiilor străine directe într-un sens care să-i fie favorabil.

În al doilea rând, în determinarea efectelor activității corporațiilor transnaționale putem avea în vedere și gradul de integrare a acestora în economia locală și participarea acestora la dezvoltarea industriei orizontale prin implicarea diferiților furnizori locali de bunuri și servicii în derularea activității întreprinderilor cu capital străin. În general, se apreciază că o pondere de 35% reflectă un grad ridicat de integrare în economia locală.

Efectele activității corporațiilor transnaționale asupra balanței de plăți a țării-gazdă. Balanța de plăți agregă și reflectă efectele transferului de resurse realizat prin investiții străine directe și efectele operațiunilor corporațiilor transnaționale asupra avantajelor competitive ale economiei-gazdă. Astfel, intrările de capital financiar se reflectă ca un input pozitiv în cadrul contului de capital al balanței de plăți externe, asigurându-se astfel suplimentarea resurselor financiare interne. Pe de altă parte, operațiunile economice dezvoltate prin intermediul investițiilor străine directe generează venituri, dintre care o parte sunt repatriate sub forma dividendelor, a dobânzilor sau sub alte forme. Prin urmare, în virtutea influxului de capital inițial, pe durata de operare a proiectului investițional se înregistrează și ieșiri de capital. Mai mult, posibilitatea practicării unor prețuri de transfer în cadrul corporațiilor multinaționale conduce la ieșiri suplimentare de venituri financiare din economiile-gazdă (uneori, ieșirile ulterioare de venituri depășesc cu mult investiția inițială). Soldul final al operațiunilor derulate ca urmare a unei investiții străine directe rezultă din patru tipuri de intrări și ieșiri de mijloace valutare: influxul inițial de capital financiar (există și situații în care componenta financiară a pachetului investițional lipsește); repatrierile de dividende sau dobânzi la împrumuturile acordate de firma-mamă; veniturile obținute din exporturile realizate; cheltuielile de mijloace valutare pentru realizarea unor importuri. Posibilitatea practicării unor prețuri de transfer de către corporațiile transnaționale face imposibilă conturarea unor aprecieri generale cu privire la efectul pozitiv sau negativ al intrărilor de investiții străine directe asupra balanței de plăți externe a țării receptoare, ci numai examinări ale unor situații particulare.

Se poate afirma, totuși, că anumite tipuri de investiții străine directe sunt mai favorabile decât altele din acest punct de vedere. Cele care au drept motivație o creștere a eficienței producției sunt susceptibile de a genera exporturi (chiar dacă apelează, într-o anumită măsură, și la importuri), pe când investițiile străine directe care vizează accesul din interior la piața locală nu generează, în mod normal, exporturi, fiind doar consumatoare de importuri. O nuanțare se poate face și în cazul acestora din urmă. Dacă producția locală realizată pentru piața locală de către o firmă transnațională se substituie unor importuri în mai mare măsură decât face apel la importuri, rezultatul reflectat la nivelul balanței de plăți externe este favorabil pentru țara-gazdă.

Influența operațiunilor corporațiilor transnaționale care generează fluxuri de import și export asupra balanței comerciale a țării-gazdă și, implicit, asupra balanței de plăți externe este ceva mai complexă și depinde de: tipul de activități economice în care sunt localizate investițiile, scopul acestora (producția pentru piața locală sau pentru alte piețe externe), creșterea eficienței economice, accesul la resurse, politica economică și climatul intern de afaceri din țara de implantare.

În cazul țărilor cu economii mai puțin dezvoltate și, implicit, cu rețele externe de distribuție și comercializare foarte modeste, una dintre cele mai importante contribuții ale investițiilor străine directe rezidă în sporirea exporturilor, iar în ceea ce privește structura exporturilor filialelor străine, aceasta este caracterizată printr-o pondere semnificativă a produselor prelucrate și a celor intensive în tehnologie. Investițiile străine directe care au în vedere piața internă pot constitui o modalitate de substituie a importurilor.

Pe lângă generarea de exporturi și substituiea importurilor, filialele firmelor străine dovedesc o înclinație relativ sporită de a importa comparativ cu cea a firmelor autohtone. În general, în prima fază de realizare a investiției, aceste importuri sunt impuse de asigurarea cu echipamente și alte input-uri de producție. Dacă, pe termen scurt, această înclinație produce efecte negative, datorită disponibilităților valutare pe care le presupune (ceea ce afectează negativ contul curent al balanței de plăți), pe termen lung, impactul filialelor firmelor străine rezultă din efectul net al activităților acestora, calculat prin compararea importurilor generate cu exporturile realizate de acestea, dar și din sporirea performanțelor economice induse de importul de echipamente și tehnologie.

Impactul activității firmelor cu capital străin asupra nivelului de competitivitate și procesului de dezvoltare a economiei-gazdă. Toate categoriile de efecte prezentate mai sus se reflectă, în cele din urmă, în aportul investițiilor străine directe la valorificarea sau crearea avantajelor competitive ale țării-gazdă. Investițiile străine directe pot contribui la restructurarea industrială și la ameliorarea performanței economice

a țărilor-gazdă prin: indicarea unui domeniu care localizează avantaje concurențiale (știut fiind faptul că investițiile străine directe constituie o decizie a cărei adoptare se bazează în cea mai mare măsură pe argumente de natură economică); introducerea de noi tehnologii, metode și practici de marketing și management; deschiderea accesului la noi piețe externe; includerea activelor din mediile de implantare în bazele de producție regionale și globale ale firmelor ce acționează transfrontalier.

Ele pot să creeze, după cum arătam ceva mai sus, punctul de plecare pentru dezvoltarea unui ansamblu de activități economice, care să antreneze participarea firmelor locale și îmbunătățirea performanței acestora. Generarea de exporturi reflectă, de regulă, sporirea competitivității domeniului respectiv. La nivelul eventualei partener local al investitorului străin, asocierea cu sau preluarea de către acesta din urmă poate să însemne: redimensionarea activității, cu reducerea numărului de angajați; reorientarea către alte activități cu renunțarea la anumite tipuri de produse, sau introducerea altor noi; re tehnologizarea și pătrunderea pe piețele tradiționale de export ale corporației transnaționale; sau, dimpotrivă, închiderea și eliminarea completă de pe piață a unui fost concurent. Toate acestea sunt posibile, mai ales, în situația în care nu există o oarecare suprapunere între interesele economice, strategice, sociale ale economiei-gazdă și cele ale firmelor investitoare.

Dezvoltarea unor afaceri prin intermediul unor investiții străine determină, într-o primă fază, acordarea de stimulente sau facilități financiare și fiscale, pentru ca ulterior aceasta să contribuie la creșterea veniturilor bugetare sub forma impozitelor și taxelor încasate la nivelul bugetului de stat.

Menționăm, că nivelul investițiilor străine directe în economia Republicii Moldova ajunge să atingă un nivel comparabil cu cel din țările Europei Centrale, când acestea se aflau într-o fază de tranziție economică. Astăzi Republica Moldova este la nivelul la care erau acum cinci - opt ani România și Bulgaria. De remarcat că România, cu opt ani în urmă, se afla pe ultimele locuri la capitolul investiții străine, între vecinele ei est-europene.

Republica Moldova este una dintre țările cele mai defavorizate din punctul de vedere al fluxurilor de investiții străine directe, plasându-se pe locul cinci de la urmă printre statele din Europa de Sud-Est și CSI în ceea ce privește stocul de investiții străine pe cap de locuitor (sub 400 USD, în comparație cu liderul clasamentului, Croația, cu aproape 6000 USD).

Trebuie remarcat trendul pozitiv al investițiilor străine în economia Republicii Moldova, începând cu 2004. Numai că în alte țări din regiune fluxurile de capital cresc cu ritmuri mult mai rapide, Republica Moldova fiind în condiții de concurență înaltă cu acestea pentru atragerea capitalului străin. Un mare dezavantaj în acest sens al țării noastre este infrastructura nedezvoltată și pierderea resurselor umane calificate din cauza migrației. Investițiile străine sunt orientate în sectorul energetic, în telecomunicații, în sectorul bancar – toate pentru consum intern. Astfel, noi nu avem investiții străine orientate spre export, deci avem investiții străine care nu produc creșterea volumului de exporturi ale țării, dar produc creșterea consumului și ale importului.

Statutul de vecină a Uniunii Europene este un avantaj mare pentru Republica Moldova, dar faptul în sine nu poate determina intrarea masivă a capitalurilor străine, dacă nu se va îmbunătăți imaginea investițională a Republicii Moldova și nu va fi creat un mediu de afaceri favorabil și stimulat. Este necesară continuarea promovării reformei regulatorii, formarea unui concept clar despre rolul investițiilor străine pentru Republica Moldova și elaborarea politicilor și strategiilor în funcție de acest aspect, eliminarea din legislație a măsurilor discriminatorii ce afectează investitorii străini, oferirea unor stimulente, altele decât cele fiscale, stimularea investițiilor în afara municipiilor Chișinău și Bălți, investirea în infrastructură.

Prezentat la 08.02.2008